

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 369

Przemiany strukturalne i koniunkturalne na światowych rynkach

Tom 2

Redaktorzy naukowci

Jan Rymarczyk

Małgorzata Domiter

Wawrzyniec Michalczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska, Barbara Majewska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-478-3 (całość)
ISBN 978-83-7695-455-4 (tom 2)

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Michał Nowicki: Global governance w obszarze handlu międzynarodowego – rola WTO	9
Marcin Nowik: Strukturalne przemiany w obszarze indyjskiej pomocy gospodarczej na rzecz Nepalu	21
Witold Nowiński: Analiza przejęć ponadgranicznych realizowanych przez polskie przedsiębiorstwa.....	33
Alina Nychyk: The necessity of global governance in the contemporary rapidly changing world	43
Anna Odrobina: Strukturalne problemy działalności badawczo-rozwojowej w Polsce	52
Sławomir Pastuszka: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce Wschodniej w latach 2005–2012	63
Bożena Pera: Międzynarodowy handel towarami zaawansowanymi technologicznie krajów „wschodniego rozszerzenia” Unii Europejskiej w latach 2007–2012	73
Agnieszka Piasecka-Głuszak: Lean management w polskich przedsiębiorstwach przy wykorzystaniu wybranych narzędzi rozwiązywania problemów – wyniki badań.....	88
Tadeusz Pindór: Przekształcenia międzynarodowych rynków miedzi w latach 1980–2012.....	104
Eugeniusz M. Pluciński: Integracyjny megaprojekt UE – USA (...NAFTA?) z perspektywy polskiego eksportu i importu oraz modelu międzynarodowego podziału pracy	114
Łukasz Puślecki, Michał Staszaków: Alianse otwartych innowacji jako nowa forma współpracy firm biofarmaceutycznych	130
Zdzisław W. Puślecki: Innowacje produktowe i procesowe we wzroście konkurencyjności globalnej Unii Europejskiej.....	140
Jan Rymarczyk: Globalizacja KGHM Polska Miedź SA.....	150
Jerzy Rymarczyk: Antykryzysowe działania w strefie euro – kierunki reform systemu instytucjonalnego.....	165
Anna Skoczyła: Polskie i brytyjskie innowacyjne klastry na drodze kreowania konkurencyjności regionu.....	176
Joanna Skrzydłowska: Wkład przemysłu kreatywnego i kultury w przemiany strukturalne w gospodarce Unii Europejskiej.....	184
Joanna Skrzypczyńska: „Pakiet z Bali” a perspektywa zakończenia Rundy z Doha WTO	195

Justyna Szymańska: Regulacje prawne w Europie i w Stanach Zjednoczonych po globalnym kryzysie finansowym 2007–2009	203
Barbara Szymoniuk: Polityka klastrowa – dobrodziejstwo czy przekleństwo dla polskich klastrów?	212
Jowita Świerczyńska: Bezpieczeństwo i ochrona rynku jako priorytetowy obszar działania europejskiej służby celnej	222
Maciej Walkowski: Czy optymalizacja podatkowa może być szkodliwa? Rozważania na temat skutków funkcjonowania centrów usług finansowych typu offshore (OFC), czyli tzw. rajów podatkowych	233
Marta Wincewicz-Bosy: Międzynarodowy obrót koźmi w latach 1961–2011	249
Katarzyna Witczyńska: Znaczenie centrów logistycznych w rozwoju regionalnym	262
Marek Wróblewski: Regionalne centra obsługi eksporterów – nowy wymiar wsparcia polskiego eksportu?	276
Waldemar Zadworny: Ocena efektywności technicznej przedsiębiorstw województwa podkarpackiego metodą granicznej analizy danych	287
Wojciech Zysk: Działalność eksportowa spółek z udziałem zagranicznym w Polsce w latach 2004–2012	295
Katarzyna Żukrowska: Zmiany we współczesnej gospodarce: przejawy, kierunek i przyczyny	305
Anna Żyła: Współpraca regionalna w ramach ASEAN przed i po 2015 r. – cele, strategie i wyzwania	321

Summaries

Michał Nowicki: Global governance in the area of international trade – role of the WTO	20
Marcin Nowik: Structural changes in the field of India’s economic aid for Nepal	32
Witold Nowiński: Cross-border acquisitions carried out by Polish companies	42
Alina Nychyk: Konieczność globalnego zarządzania we współczesnym szybko zmieniającym się świecie	51
Anna Odrobina: The structural problems of the research and development activity in Poland	62
Sławomir Pastuszka: Foreign direct investment in Eastern Poland in the period of 2005–2012	72
Bożena Pera: International trade of high-tech products of European Union Eastern Enlargement countries in 2007–2012	87
Agnieszka Piasecka-Głuszak: Lean management in Polish companies using selected tools of problem solving – research results	103

Tadeusz Pindór: Changes of international copper markets over the period 1980–2012	113
Eugeniusz M. Pluciński: Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between EU and US from a view of Polish exports and imports as well as pattern of international division of labour	129
Łukasz Puślecki, Michał Staszków: Open innovation alliances as a new form of cooperation of biopharmaceutical companies	139
Zdzisław W. Puślecki: Product and process innovation in the global competitiveness increase of the European Union	149
Jan Rymarczyk: Globalization of KGHM Polska Miedź S.A.	164
Jerzy Rymarczyk: Anti-crisis actions in the euro zone – directions of institutional system reforms	175
Anna Skoczyła: The role of Polish and British innovation clusters in creating competitiveness of the region	183
Joanna Skrzydłowska: The contribution of the cultural and creative industries in structural changes in the economy of the European Union	194
Joanna Skrzypczyńska: The WTO “Bali Package” vs. a perspective of the conclusion of the Doha Round	202
Justyna Szymańska: Legal regulations in Europe and in the United States after the global financial crisis of 2007–2009	211
Barbara Szymoniuk: Cluster policy – benefit or a curse for Polish clusters?	221
Jowita Świerczyńska: The security and protection of the market as a priority action area of the European customs service	231
Maciej Walkowski: Can tax optimization be harmful? Deliberations on the effects of Offshore Financial Centers (OFC), or so-called tax heavens	248
Marta Wincewicz-Bosy: International trade in horses in the years 1961–2011	260
Katarzyna Witczyńska: Importance of logistics centers in regional development	275
Marek Wróblewski: Regional Export Promotion Agencies – a new dimension of Polish export support?	286
Waldemar Zadworny: Assessment of technical effectiveness of companies in Podkarpackie Voivodeship with borderline data analysis method	294
Wojciech Zysk: The export activity of entities with foreign capital in Poland in the years 2004–2012	304
Katarzyna Żukrowska: Changes in contemporary world economy: occurrences, directions and causes	319
Anna Żyła: Regional cooperation in the ASEAN before and after 2015 – goals, strategies and challenges	332

Katarzyna Żukrowska¹

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

e-mail: zukrowsk@warszawa.home.pl

ZMIANY WE WSPÓŁCZESNEJ GOSPODARCE: PRZEJAWY, KIERUNEK I PRZYCZYNY

Streszczenie: Cykl koniunkturalny od lat 60. XX wieku uległ głębokim zmianom, które oznaczają wydłużenie fazy wzrostu i skrócenie fazy załamania koniunktury. Przypisuje się to w dużym stopniu koordynacji polityki gospodarczej głównych ośrodków oraz liberalizacji wymiany (regionalnej, subregionalnej i globalnej). Zmiany strukturalne obserwowane w gospodarce światowej zachodzą z różną dynamiką w zależności od kontynentu. Dużą rolę w tych zmianach odgrywa liberalizacja kontaktów zagranicznych oraz jej kierunek geograficzny i poziom rozwoju integrujących się gospodarek (lub liberalizujących swoje kontakty partnerów). W opracowaniu podkreśla się znaczenie zróżnicowania poziomów rozwoju. Nie wszystkie państwa w poszczególnych regionach w tym samym stopniu skorzystały z istniejących możliwości, co więcej, nie ma pełnej świadomości wpływu liberalizacji na rozwój gospodarczy, a w szczególności nie widzi się związków między warunkami rozwoju a zróżnicowaniem rozwojowym integrujących się gospodarek. Ostatni kryzys 2008+ wyraźnie przyspieszył zmiany strukturalne oraz wpłynął na stosowaną politykę gospodarczą, przesuując zaangażowanie państwa z jednych dziedzin na inne. Zmiany te wynikają ze zmian strukturalnych gospodarki. Ewolucja struktury sprzyja zwiększeniu tworzenia wartości dodanej, co wpływa na proces bogacenia się społeczeństw w ramach polityki podnoszenia dobrobytu. Proces zmian przebiega w sposób zróżnicowany w poszczególnych państwach i zależy od zastosowanych rozwiązań wprowadzonych przez polityki gospodarcze.

Słowa kluczowe: cykl koniunkturalny, zmiany strukturalne, dynamika ewolucji gospodarki, liberalizacja, zróżnicowanie rozwoju.

DOI: 10.15611/pn.2014.369.2.27

1. Wstęp

Do 2008 r. wielu ekonomistów sądziło, że gospodarka weszła w nową fazę rozwoju, która charakteryzuje się brakiem głębokich spadków dynamiki PNB, powodując jedynie krótkie okresy jej spowolnienia, ale bez ich wchodzenia w wartości ujem-

---

¹ Prof. zw. dr hab. Dyrektor Instytutu Studiów Międzynarodowych Kolegium Ekonomiczno-Społecznych SGH oraz Kierownik Zakładu Bezpieczeństwa Międzynarodowego w tym Instytucie.

ne. Kraje OECD (z wyjątkiem gospodarki Japonii) doświadczyły ponad 20-letniego okresu wzrostu. Zaczęto mówić, że polityka liberalizacji przynosi efekty, co znajduje odbicie w kształcie krzywej ilustrującej cykl koniunkturalny. Ekspert MFV zwrócili uwagę na harmonizację cyklu koniunkturalnego w skali globalnej. Kryzys 2008+ przysłonił te nowe zjawiska, odwracając od nich uwagę, i dostarczył innych opinii na temat gospodarki, jej zmian czy stosowanej polityki. Celem opracowania jest pokazanie głównych zmian w gospodarce, ze szczególnym uwzględnieniem koniunktury, harmonizacji cyklu, charakterystyki wahań dynamiki PNB. Elementem analizy jest tu również pokazanie związków między kształtem cyklu koniunkturalnego a stopniem otwarcia gospodarek na poszczególnych kontynentach. Problem ten ma także związek z charakterystyką międzynarodowego podziału pracy oraz zmianami strukturalnymi gospodarek.

2. Zmiany w gospodarce

W pierwszej dekadzie XXI wieku ekonomiści odnotowali pewne charakterystyczne zjawiska w gospodarce światowej, z których część stanowiła utrwalenie długookresowych trendów, inne zaś zakwalifikowano do grupy całkowicie nowych osobliwości². Do zjawisk tych zaliczono m.in. harmonizację cyklu koniunkturalnego w skali globalnej gospodarki, wyraźne spłaszczenie się wahań cyklu, czemu towarzyszyło wydłużenie się fazy wzrostu i skrócenie się fazy spadku dynamiki wzrostu gospodarczego. Ten nowy kształt cyklu, w którym spowolnienia koniunktury nie prowadziły do spadków PNB na taką skalę, aby wchodzić w wartości ujemne, stwarzał nadzieję, że liberalizacja w skali globalnej może skutecznie przeciwdziałać głębokim spadkom koniunktury³. Procesom liberalizacji towarzyszyły przepływy czynników produkcji, co miało wpływ na konkurencję, poziom cen, stymulowanie innowacji. Różnice w poziomie rozwoju między gospodarkami zaangażowanymi w produkcję oznaczały zróżnicowanie kosztów produkcji, a te pomagały podjąć decyzje o przenoszeniu części produkcji na rynki gwarantujące poprawę konkurencyjności cenowej. Konkurencyjność cenowa stanowi klasyczne źródło przewagi, co jest brane pod uwagę przez inwestora, kiedy poszukuje on renty⁴. Decyzje dotyczące przenoszenia części lub całości produkcji na rynki reprezentujące niższy poziom rozwoju wpływają na zmiany strukturalne gospodarki eksportera kapitału i jego importera⁵.

---

² *The changing dynamics of the global business cycle*, [w:] *World Economic Outlook*, Chapter 5, IMF, October 2007; *Globalization and Inequality. World Economic and Financial Survey*, IMF, Washington 2007, s. 172.

³ R. Barro (ed.), *Modern Business Cycle Theory*, Harvard University Press, Cambridge 1989; B.T. McCallum, *Real Business Cycle Models*, NBER Working Paper 1988.

⁴ S. Sztaba, *Wybory ekonomiczne a preferencje*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013, s. 23.

⁵ L. Pasiinetti, *Structural Economic Dynamics*, Cambridge University Press, Cambridge 2006, s. 117–126.

Kryzys 2008+ doprowadził do poszerzenia grona państw koordynujących swoje polityki makroekonomiczne z G-7/8 do G-20. Jest to grono bogatych, którzy przez uczestnictwo w G-20 przyjmują na siebie odpowiedzialność za stosowaną politykę. Działania podjęte przez G-20 podczas kryzysu przyniosły oczekiwane efekty. Wytworzone podczas kryzysu związki instytucjonalne między państwami i organizacjami w ramach G-20 mają szansę być wykorzystane w przyszłości do stymulowania zmian strukturalnych gospodarki oraz poprawy warunków rozwoju.

3. Koniunktura i cykl koniunkturalny

Gospodarka światowa rozwijała się z wysoką dynamiką w trzech współczesnych etapach: okresu sprzed złotej ery wzrostu (lata 1921–1938), złotej ery wzrostu (1950–1969) i etapu po złotej erze wzrostu (1970–1993). Kolejny etap można nazwać erą przyspieszonej liberalizacji regionalnej i globalnej (1994–2008)⁶. Wskaźniki, jakie brano pod uwagę, określając te trzy ery, to dynamika przyrostu PNB, stopa bezrobocia i długość trwania fazy wzrostu gospodarczego w cyklu. Jak można zauważyć, analizowane wskaźniki tradycyjnie koncentrowały się na pewnych parametrach makro, które charakteryzują gospodarkę narodową, wewnętrzną, przy ograniczonym udziale jej kontaktów z zagranicą. Takie podejście można uznać za poprawne do momentu: (1) kiedy znosi się bariery dla kontaktów gospodarczych; (2) kiedy kontakty gospodarcze koncentrują się przede wszystkim na przepływie towarów. Nie może być stosowane: (1) kiedy znosi się granice gospodarcze między państwami w skali regionalnej i następnie globalnej; (2) kiedy oprócz handlu towarami i usługami ma się do czynienia z międzynarodowym transferem czynników produkcji; (3) kiedy gros wymiany handlowej odbywa się w ramach transnarodowych korporacji. Zmiana w zakresie wymienionych parametrów miała silny wpływ na polityki gospodarcze i ich koszty, a także na wielkość analizowanych parametrów, wskazujących na stan koniunktury.

Procesom liberalizacji gospodarki towarzyszyły działania o charakterze kompleksowym, obejmujące dostosowanie polityki gospodarczej, fiskalnej, edukacji, badań rozwojowych, zdrowia itp. Efektywność zmian w tych politykach przynosi lepsze rezultaty. Brak ich niesie koszty społeczne i finansowe w każdej gospodarce.

Trend wzrostowy gospodarki światowej załamał się wraz z kryzysem 2008+. Nie wszystkie gospodarki po tym załamaniu wróciły do trajektorii wzrostu⁷. Jednym było łatwiej (USA, Australia, Nowa Zelandia), innym przychodzi to trudniej (Grecja, Hiszpania, Portugalia). Jeszcze inne gospodarki w ogóle nie weszły w wartości ujemne wzrostu swojego PNB (Polska, Australia, ChRL czy Indie). Niemniej jednak

⁶ J.H. de Soto, *Money, Bank Credit, and Economic Cycles*, Ludwig von Mises Institute, 2006, s. 397–503.

⁷ K. Żukrowska (red.), *Kryzys gospodarczy 2008+. Test dla stosowanej polityki. Metody przeciwdziałania i ich skuteczność*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013, s. 653.

dynamika wzrostu gospodarczego w okresie kryzysu w całej gospodarce światowej wyraźnie spowolniła, chociaż nie weszła w wartości ujemne. Dodatkowo wartości dynamiki wzrostu obserwowano w gospodarkach określanych jako gospodarki wschodzące (*emerging economies*). Decydowała o tym przede wszystkim dynamika wzrostu osiągnięta w tym okresie przez gospodarkę ChRL, Indii, państw eksportujących ropę i gaz, ale i także części gospodarek z regionu Europy Środkowej i Wschodniej czy Ameryki Łacińskiej i Afryki. Dodatkowo dynamika wzrostu charakteryzowała np. rynki państw ASEAN+6⁸. Warto dodać, że państwa ASEAN+6 podjęły decyzję o utworzeniu strefy wolnego handlu między sobą do 2015 r. Proces ten dodatkowo może być stymulowany przez to, że UE i USA również w tym terminie planują zakończyć rokowania dotyczące TTiP (Transatlantyckiej Strefy Wolnego Handlu i Partnerstwa Inwestycyjnego)⁹.

EBRD dzieli gospodarki w procesie przemian na trzy grupy: (1) gospodarki rozwinięte (Chorwacja, Litwa, Słowenia); (2) gospodarki wschodzące (Łotwa, Węgry, Polska, BRJ Macedonia, Rosja, Albania, Turcja, Słowacja, Rumunia, Bułgaria, Serbia, Armenia, Estonia, Mołdawia, Kazachstan, Montenegro, Ukraina); (3) gospodarki w procesie tworzenia (*nascent*: Gruzja, Kirgizja, Mongolia, Białoruś)¹⁰. Analizie poddano 25 gospodarek, w których oceniono sześć wskaźników oraz w każdym z nich dodatkowo grupę wskaźników pomocniczych. Objęło to wskaźniki odnoszące się do infrastruktury prawnej i regulacyjnej (waga 25% w ogólnej ocenie); infrastruktury instytucjonalnej (waga 20%); dojrzałość operacyjną (waga 15%); klimat inwestycyjny (waga 15%); rozwiązania i mechanizmy finansowe (waga 15%)¹¹. Poszczególne sfery w każdym państwie oceniane są w podobny sposób, tzn. stosuje się tu te same modele pomiarów i ocen oraz prowadzi się porównania ich dla danego państwa w różnych latach i w porównaniu z innymi grupami. Przykładowo państwa z grupy gospodarek rozwiniętych, analizowane w opracowaniu, mają relatywnie wysoki poziom punktów: Chorwacja (63,5), Litwa (62,9), Słowenia (61,8). Grupa gospodarek wschodzących: Łotwa (54,4), Węgry (53,8), Polska (52,0), BRJ Macedonia (51,1), Rosja (51,5), Albania (50,5), oceniana jest już niżej, ale wskaźniki, jakie tu są pokazane, przekraczają 50%. Listę gospodarek wschodzących zamykają państwa: Armenia (39,9), Estonia (37,7), Mołdowa (35,8), Kazachstan (35,6), Montenegro (31,7)¹².

Analiza wymienionych 25 gospodarek jest regularnie powtarzana i w większości z nich obserwuje się poprawę wskaźników określających w nich zaawansowanie

---

⁸ ASEAN+6 to: państwa ASEAN (Brunei, Filipiny, Kambodża, Indonezja, Laos, Malezja, Myanmar, Singapur, Tajlandia, Wietnam) oraz Nowa Zelandia, Australia, Japonia, Korea, Indie, ChRL. Papua i Timur Wschodni są gospodarkami związanymi z ASEAN.

⁹ Można zakładać swoisty „wyścig” w doprowadzeniu rozpoczętych rokowań do końca, w którym będą uczestniczyły państwa uczestniczące w negocjacjach.

¹⁰ Transition Report Update 2013, EBRD, London 2012, s. 113.

¹¹ Tamże, s. 116.

¹² Tamże.

zmian. Można nawet powiedzieć, że tylko w nielicznych przypadkach zaobserwowano spadki ocen działania poszczególnych wycinków gospodarki i jej infrastruktury, poddanej analizie. Ogólnie we wszystkich tych państwach obserwuje się postęp w tworzeniu podstaw sprawnego działania rynków i jego mechanizmów. Ma to duże znaczenie dla procesu bogacenia się społeczeństwa, tworzenia stabilnej i umacniającej się klasy średniej, która stanowi podstawę dobrze rozwijającej się demokracji w sferze polityki i rozwoju gospodarki rynkowej. Warto podkreślić, że jeszcze w latach 1960–1970 ok. 30–40% wszystkich państw na świecie stanowiły państwa demokratyczne, podczas gdy w 2012 r. udział państw demokratycznych skokowo podniósł się do 70%¹³. Największą dynamikę zmian obserwowano po zakończeniu zimnej wojny. Analizy przeprowadzone przez Bank Światowy wskazują, że 94% państw, w których w 1999 r. przeprowadzono wolne wybory demokratyczne, posiada dochody na głowę przekraczające USD 10 000 rocznie. Porównania i analizy w tym zakresie prowadzą do wniosku, że rozwój jest silnie skorelowany z ustrojem i dobrze działającymi instytucjami oraz prawodawstwem. Pewnym odstępstwem od tej zasady, jak stwierdza się w analizach Banku Światowego, są państwa surowcowe (wymienia się tu przede wszystkim producentów gazu i ropy, czyli surowców służących do produkcji energii¹⁴). Odnotowano w nich relatywnie wysoką dynamikę wzrostu PNB, nie oznaczało to jednak we wszystkich przypadkach, że były to państwa, w których następowała poprawa parametrów wskazujących na wzmacnianie instytucji i prawa, decydujących o stabilności demokracji, ani też wzmacnianie mechanizmów rynkowych.

Pierwsze sygnały dotyczące zmian kształtu krzywej ilustrującej dynamikę przyrostu PNB zaobserwowano w gospodarce USA. Fakt ten wiązano z wielkością rynku wewnętrznego, a także liberalizacją wewnętrzną gospodarki i jej kontaktów gospodarczych z państwami trzecimi w ramach GATT/WTO oraz umów bilateralnych i wielostronnych. USA obecnie mają umowy o wolnym handlu z 20 rynkami¹⁵. Są to: Austria, Bahrajn, Kanada, Chile, Kolumbia, Kostaryka, Rep. Dominikany, El Salvador, Gwatemala, Honduras, Izrael, Jordan, Korea, Meksyk, Maroko, Nikaragua, Oman, Panama, Peru i Singapur. USA negocjują obecnie warunki liberalizacji wymiany handlowej z państwami Azji i Pacyfiku (TTP – Partnerstwo Transpacyficzne). Równolegle negocjowane są również warunki kontaktów gospodarczych w relacji przez Atlantyk (TTiP – Handel Transatlantycki i Partnerstwo Inwestycyjne).

Liberalizacja wewnętrzna i zewnętrzna gospodarek, czemu towarzyszyły ich głębokie zmiany strukturalne, nie ograniczyły się wyłącznie do rynku Ameryki Północnej czy szerzej do NAFTA (USA, Kanada i Meksyk). W ramach GATT/WTO obniżono bariery taryfowe stosowane w gospodarce USA do relatywnie niskiego

¹³ Tamże, s. 22.

¹⁴ W tych państwach dochody per capita mogą być wysokie, ale nie musi to stanowić pochodnej wzmacniania struktur demokratycznych i mechanizmu rynkowego. Podobnie można oceniać też producentów na dużą skalę złota oraz diamentów.

¹⁵ <http://www.ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements> (6.03.2014).

poziomu. Obecnie w negocjacjach również dąży się do redukcji barier pozataryfowych. Oprócz porozumień o wolnym handlu USA zawarły szereg porozumień o handlu i inwestycjach (Trade and Investment Framework Agreement), Trade Investment and Development Agreement. W Afryce takich umów zawarto 14, w Ameryce tylko 4, w Europie i na Bliskim Wschodzie – 30, w Południowej i Wschodniej Azji – 5, w Południowej Azji i Pacyfiku – 11¹⁶. Oprócz wspomnianych porozumień na uwagę zasługuje umowa APEC i ASEAN z USA – oznaczająca Ramową Umowę Handlową i Inwestycyjną z USA¹⁷. Liberalizacja globalna (WTO) i regionalna w ramach umów o wolnym handlu zmieniają warunki handlu i przepływu czynników produkcji, co rzutuje na dynamikę wzrostu PNB, zamożność społeczeństw, wydajność, a także zmniejsza liczbę państwa najuboższych¹⁸.

Liberalizacja na rynkach wewnętrznych i zewnętrznych, czemu towarzyszył przepływ czynników produkcji, spowodowała impulsy do zmian strukturalnych gospodarek. Proces ten nie był jednak ani łatwy, ani prosty. Po pierwsze inwestorzy, poszukując rekompensaty dla rosnących kosztów energii, poszukiwali rynków, gdzie inne koszty produkcji były niższe. Rekompensatą taką mogły być niższe koszty pracy, surowców lub niższe koszty pośrednie, czyli narzuty i podatki. Powoli przemysł z gospodarek określanych jako „uprzemysłowione” zaczął się przenosić do gospodarek określanych jako nowo uprzemysłowione (NIC – *newly industrialized countries*). Po drugie polityka trudnych pieniędzy, oznaczająca kontrolę wydatków, utrudniała finansowanie podejmowanych działań w ramach polityki gospodarczej. Niemniej jednak takie działania miały miejsce i je finansowano. W warunkach kiedy gospodarka wykazywała wzrost, możliwości takich wydatków można było uznać za sprzyjające w warunkach amerykańskich. Polityka konsolidacji budżetu w USA zakładała możliwość zwiększania wydatków, tyle że dynamika ich wzrostu musiała być niższa niż dynamika przyrostu dochodów. Wydatki takie często były przeznaczane na hamowanie procesu dezindustrializacji. Finansowanie takich działań było uzasadnione politycznie, ponieważ zapobiegało (przynajmniej czasowo) wzrostowi strukturalnego bezrobocia. Polityka wspierania firm przemysłowych w USA została ukrócona w trzech fazach. Pierwsza faza pojawiła się wraz z kryzysem energetycznym 1973–1978. Prowadziła ona do zamykania kopalń, hut i wielu innych zakładów pracy zaangażowanych w produkcję „wrażliwych” na koszty pracy wyrobów przemysłowych. Druga faza zmian przyszła wraz z digitalizacją gospodarki i działalności przemysłowej. Rozwiązanie to, wykorzystując coraz to lepsze formy komunikowania się, zwiększyło w firmach udział zaopatrzenia z zewnątrz (outsourcing). Wykorzystywano tu intensywnie technologie ICT (Information & Communication Technologies). Trzecia faza została rozpoczęta wraz z kryzysem 2008+. W więk-

¹⁶ <http://www.ustr.gov/trade-agreements/trade-investment-framework-agreements> (6.03.2014).

¹⁷ <http://www.ustr.gov/trade-agreements/other-initiatives> (6.03.2014).

¹⁸ J. Gwartney, R. Lawson, J. Hall, *Economic Freedom of the World 2013, Annual Report*, Frazer Institute, Toronto 2013, s. 23.

szości pozostałych państw OECD proces ten był mniej zaawansowany i opóźniony a jego nasilenie nastąpiło w wyniku kryzysu 2008+.

Podsumowując: faza wzrostowa cyklu wydłużyła się, faza spadku uległa skróceniu i spłyceciu. Jest to efekt celowych działań, które są skierowane na ograniczenie wahań cyklu koniunkturalnego (J.M. Keynes, M. Friedman, E.S. Phelps, A.W. Phillips). Stan taki trwał do kryzysu 2008+, po którym wielu ekonomistów zapowiada ograniczenie możliwości wyższej dynamiki wzrostu, oznaczające jej powrót do czasów sprzed 2008 r. Ponieważ jednak na fluktuację dynamiki wzrostu nakładają się procesy restrukturyzacji gospodarki, twierdzenie to nie do końca można uznać za trafne. Tam, gdzie zmiany strukturalne przebiegają sprawnie, dynamika wzrostu kształtuje się wyżej, tam gdzie zmiany strukturalne natrafiają na przeszkody, dynamika wzrostu jest wyraźnie niższa.

4. Zmiany strukturalne gospodarki

W USA wszelkie procesy przemian rozpoczynają się wcześniej niż w pozostałych gospodarkach wysoko rozwiniętych, w tym i UE. Niemniej obserwuje się, że to opóźnienie czasowe w Europie jest coraz mniejsze. I choć procesy restrukturyzacji rozpoczęły się w Europie w tym samym czasie co w USA, to jednak proces zamykania kopalń i hut trwał dłużej¹⁹. W pewnym stopniu wydłużenie tego procesu można tłumaczyć różnymi działaniami interwencyjnymi, które w Europie i państwach europejskich zastosowano. Chodzi o wprowadzenie polityki interwencji przemysłowej w UE w latach 70. XX wieku, a także stosowanie podobnych działań na poziomie państw członkowskich (PC) i finansowanych przez nie z własnych środków budżetowych. Proces ten nie przebiegał efektywnie, a koszty jego finansowania rosły metodycznie. Finansowo wymiernym wskaźnikiem takich działań były deficyty budżetowe państw członkowskich. Dodatkowy koszt stanowiła rosnąca inflacja oraz bezrobocie. Zjawiska te zaczęto kontrolować w różny sposób w poszczególnych gospodarkach, niemniej jednak używano do oceny skuteczności zastosowanej polityki tych samych wskaźników, które dotąd traktuje się jako uniwersalne. Chodzi tu o kryteria konwergencji, które zostały wprowadzone w UE w ramach przygotowań do UGiW. Kryteria konwergencji dzielimy na fiskalne, które są sztywne, oraz monetarne, które są ruchome, w zależności od wyników uzyskanych przez trzy najlepsze pod tym względem państwa członkowskie UE²⁰.

¹⁹ Praktycznie działania te zostały zakończone wraz z zamknięciem EWWiS w 2002, kiedy traktat paryski wygasł, zgodnie z przyjętymi w nim założeniami.

²⁰ Podstawy prawne dla kryteriów zostały sformułowane w art. 109j Traktatu z Maastricht. Szczegółowe ich ujęcie znalazło się w Protokole nt. Kryteriów konwergencji oraz Procedurze nadmiernego deficytu. Wspomniany artykuł wraz ze zmianami traktatów zmienił swój numer. W Traktacie Amsterdamskim znalazł się w art. 121.1, po czym uzyskał numer 140 w Traktacie o Działaniu UE. Zmiana numeru artykułu stanowiła główne korekty, co oznacza, że same warunki w nich zdefiniowane pozostały takie same. Kryteria konwergencji zostały następnie wsparte rozwiązaniami dotyczącymi PSiW, Proce-

Wychodząc poza grupę państw OECD, musimy zauważyć, że struktura produkcji w całej gospodarce światowej ulega silnym zmianom. Ilustruje to struktura otrzymywania wartości dodanej, która w przeważającej mierze swoje źródła ma w usługach. Dowodzi tego również zmiana strukturalna zachodząca w ujęciu geograficznym (regiony, kontynenty). Te zmiany strukturalne silnie rzutują na konieczność dostosowania kwalifikacji, zatrudnienia, struktury gospodarki, jej infrastruktury oraz polityki publicznej do nowych wymogów i sterowania tymi procesami we właściwym kierunku, odpowiadającemu kierunkowi ewolucji gospodarki światowej.

Tabela 1. Wartość dodana w % w gospodarce światowej w latach 1970–2015 tworzona w trzech sektorach gospodarki

Wyszczególnienie	1970	1980	1990	2000	2010	2015 ^x
Rolnictwo	10	7	7	4	4	3
Przemysł	38	38	33	29	30	29
Usługi	52	55	60	67	66	68

^x Prognozy ONZ.

Źródło: cytowane za: UNIDO calculation based on UN Statistics (data in current prices, in US\$), Structural Change Report UN, New York 2013, s. 6.

Przedstawione zestawienie wskazuje, że proces zmian strukturalnych gospodarki światowej nie jest szybki, ale można mówić o jego trwałości i określonym kierunku. Potwierdzają to również badania regionalne przeprowadzone dla poszczególnych kontynentów. Obserwuje się tam podobny kierunek przemian strukturalnych, oznaczających zmniejszenie udziału zatrudnienia w rolnictwie i wagi tego sektora w tworzeniu wartości dodanej. Zmniejsza się udział w tworzeniu wartości dodanej sektora przemysłu, choć wskaźnik ilustrujący to zjawisko jest bardzo zróżnicowany. Wzrost udziału przemysłu w tworzeniu wartości dodanej w gospodarkach reprezentujących niższy poziom rozwoju zachodzi równoległe ze spadkiem udziału rolnictwa oraz wzrostem usług. Niemniej jednak trudno byłoby zakładać, że rozwój tych gospodarek może być osiągnięty przez ominięcie którejś z faz rozwoju, przez które przeszły gospodarki obecnie zaliczane do grupy wysoko rozwiniętych czy wschodzących. Proces ten jednak może być przyspieszony, w porównaniu z okresem, jaki był wymagany w krajach obecnie reprezentujących najwyższy poziom rozwoju. Decydują o tym możliwości, jakich dostarcza zaawansowana technologia ICT, a także kooperatywne nastawienie państw do rozwiązywania problemów rozwoju we współzależnym świecie²¹.

dury nadmiernego deficytu, dwupaku, sześciopaku i semestru europejskiego. Rozwiązania te wskazują, jak trudno jest spełnić warunki określone jako kryteria konwergencji.

²¹ R.O. Keohane, J.S. Nye, *Power and Interdependence*, 3d ed., Pearsons Education, New York 2001, s. 213 i dalsze.

Tabela 2. Zmiany strukturalne gospodarki mierzone strukturą tworzenia wartości dodanej na poszczególnych kontynentach w latach 1970–2010

Wyszczególnienie	Afryka		Azja		Europa		Ameryka Łacińska		Ameryka Północna		Oceania		Świat	
	1970	2010	1970	2010	1970	2010	1970	2010	1970	2010	1970	2010	1970	2010
Rolnictwo	22	16	21	6	10	3	13	4	2	1	8	4	12	6
Przemysł wydobywczy	16	24	4	5	4	4	5	10	3	4	5	10	6	9
Produkcja przemysłowa	15	10	27	26	31	16	22	18	23	12	23	10	24	15
Budownictwo	4	4	7	4	7	5	6	6	4	5	7	8	6	5
Handel, restauracje, hotelarstwo	14	15	11	15	16	17	19	18	25	14	16	13	16	15
Transport, magazynowanie i komunikacja	6	7	5	7	4	6	6	10	4	8	9	9	6	8
Inne	23	24	24	37	28	49	29	34	39	56	35	46	30	42

Źródło: jak w tabeli 1, s. 7.

Zestawione dane ilustrują procesy zmian zachodzących w strukturze gospodarki światowej jako całości oraz na poszczególnych kontynentach. Kierunek tych zmian jest podobny na wszystkich kontynentach, jednak stan ich zaawansowania jest, rzecz jasna, różny. Najwyższy poziom zaawansowania zmian obserwuje się w Ameryce Północnej. Na drugim miejscu jest Europa, potem kolejno: Oceania, Azja i Ameryka Łacińska i najmniej zaawansowana w zmianach strukturalnych jest Afryka. Niemniej jednak dynamika zmian strukturalnych jest zróżnicowana. Przykładowo, w 1970 r. najbardziej zaawansowane w zmianach strukturalnych były kolejno: Ameryka Północna, Oceania, Ameryka Łacińska i Europa. W 2010 kolejność tych kontynentów się zmienia. Na pierwszym miejscu nadal są państwa Ameryki Północnej, na drugim Europa, na trzecim Oceania i na czwartym państwa Azji. Przyspieszenie zmian strukturalnych w Europie wynika ze zmian systemowych i co za tym idzie ewolucji gospodarek państw Europy Środkowej i Wschodniej. Integracja państw Europy Środkowej i Wschodniej z Europą Zachodnią w ramach stowarzyszenia i następnie członkostwa w UE oznaczała przyspieszenie procesu przyjmowania prawa rynkowego, zmian instytucji, tworzenia mechanizmów rynkowych itp. Zmiany strukturalne przyspieszały dynamikę tworzenia dobrobytu w tych państwach, a to z kolei wzmacniało struktury demokratyczne. W sumie tworzone warunki sprzyjały podnoszeniu stopy życiowej. Nie mówiąc o tym, że integracja państw Europy Środkowej i Wschodniej z państwami Europy Zachodniej tworzyła impulsy również do zmian w tych ostatnich państwach. Oczywiście dynamika zmian w poszczególnych państwach była różna i zależała w dużym stopniu od warunków wyjściowych, zaangażowania się państw

partnerskich z OECD oraz wsparcia udzielonego przez organizacje międzynarodowe i ich polityków czy ekspertów. Warto też dodać, że proces stowarzyszenia oznaczał również otwarcie gospodarki na towary, pracę, kapitał i usługi. Otwarcie to było przygotowywane przez okres stowarzyszenia. Dało impuls do wzrostu dynamiki przyrostu PNB zarówno w starych państwach UE, jak i w nowych. Należy podkreślić, że przygotowanie do członkostwa obejmowało tworzenie instytucji, zmiany strukturalne gospodarki, przyjęcie prawodawstwa, tworzenie instytucji rynkowych. Proces ten przygotowywał do intensywnej konkurencji oraz zmieniał państwa tak, żeby były one całkowicie przygotowane do ponoszenia kosztów pełnego członkostwa w UE. Poszerzenie 2004/2007+ było procesem angażującym zarówno gospodarki zaliczane do grupy państw najwyżej rozwiniętych, jak i państwa o dochodach *per capita* poniżej poziomu 1/3 średniej dla UE. Inaczej mówiąc, wbrew obowiązującej filozofii, że w procesie integracji mogą uczestniczyć wyłącznie gospodarki reprezentujące ten sam lub podobny poziom rozwoju, objęto tym procesem grupę gospodarek bardzo zróżnicowanych pod względem poziomu rozwoju. Zróżnicowanie rozwoju między integrującymi się gospodarkami można uznać za czynnik stymulujący zmiany, podnoszący dynamikę wzrostu gospodarczego.

Integracja kilku gospodarek, które są zróżnicowane pod względem rozwoju, tworzy impulsy prorozwojowe, na co wpływ ma: (1) dopasowanie prawa, co trwa krócej, niż gdyby państwo pokonujące lukę rozwoju dokonywało podobnych zmian samodzielnie; (2) nowe, uzupełnione prawo eliminuje bariery protekcyjne rynku w sferze prawa; (3) podobne zjawisko obserwuje się w sferze dopasowania instytucji; (4) integracja gospodarek o zróżnicowanym poziomie rozwoju oznacza różny poziom cen i kosztów produkcji, co stymuluje zmiany strukturalne; (5) zaawansowane zmiany strukturalne wpływają na zwiększenie dynamiki tworzenia wartości dodanej, co sprzyja podnoszeniu PNB na głowę.

Mimo wielu dowodów z praktyki, że zróżnicowanie rozwoju w procesie integracji działa stymulująco na rozwój partnerów reprezentujących zarówno wyższy, jak i niższy poziom rozwoju, państwa wolą integrować się w grupie podobnych sobie pod względem rozwoju. Dotyczy to grupy państw reprezentujących wysoki poziom rozwoju, jak też państw reprezentujących średni oraz niski poziom rozwoju. W pewnym sensie takie podejście do kwestii integracji jest uzasadnione. Znajdziemy dla niego argumentację w teorii ekonomii i rozwoju (M. Allais, czy również koncepcja *terms of trade* wprowadzona przez R. Prebisha i H. Singera). Możemy takie rozwiązania uzasadnić teoriami zależności czy dominacji kolonialnej, a więc koncepcjami opartymi na doświadczeniach historycznych, które silnie wpływają na kształtowanie koncepcji społecznych w sprawie kontaktów międzynarodowych. Uzasadnienie dla integracji państw wysoko rozwiniętych ma inne podłoże, choć elementem wspólnym z wcześniej przedstawionymi argumentami jest koncepcja sformułowana przez M. Allais. Ten francuski ekonomista, obserwując procesy integracyjne w praktyce, miał prawo tak twierdzić. Do momentu zakończenia zimnej wojny, czyli do 1989 r., a właściwie do decyzji dotyczącej integracji państw pokomunistycznych ze struk-

turami europejskimi w 1992 r. (kryteria kopenhaskie), przypadki integracji państw reprezentujących duże różnice rozwojowe były dość rzadkie. Nie oznacza to jednak, że takich przypadków nie obserwowano w praktyce. Przykładem tego w ramach procesów integracji europejskiej była integracja w ramach EWG, gdzie integrująca się w 1956 r. „Szóstka” obejmowała swym procesem również Włochy, reprezentujące niższy poziom rozwoju niż pozostała „Piątka” (Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg, NRF). Niemniej państwo włoskie miało działającą gospodarkę rynkową z prawodawstwem i instytucjami, podobnie jak gospodarki, które później dołączały do Wspólnot Europejskich w kolejnych etapach poszerzenia. Proces poszerzenia obejmował gospodarki reprezentujące w większości niższy poziom rozwoju niż średnia liczona każdorazowo dla całości dotychczasowych państw członkowskich. Dotyczyło to również poszerzenia o Danię, Wielką Brytanię i Irlandię w 1973 r. W tej grupie tylko Dania reprezentowała poziom rozwoju wyższy od średniej dla dotychczasowych państw Wspólnoty. Poszerzenie o Grecję (1981) oraz Hiszpanię i Portugalię (1986) stanowiło kontynuację tego trendu. Jedynym odstępstwem od tej zasady było poszerzenie w 1995 r. o Austrię, Finlandię i Szwecję. Były to państwa członkowskie EFTA do momentu uzyskania członkostwa w EWG. Można ocenić, że to poszerzenie stanowiło wzmocnienie EWG przed planowanym bezprecedensowym poszerzeniem o 10 państw, które reprezentowały niższy poziom rozwoju od średniej we Wspólnocie. Wszystkie gospodarki do poszerzenia 2004 r. były gospodarkami rynkowymi. W części z nich dołączenie do Wspólnot stabilizowało mechanizmy rynkowe, zwiększając intensywność konkurencji, ale przede wszystkim integracja europejska miała na celu stabilizowanie demokratycznych struktur politycznych. Tak było w przypadku Grecji, Hiszpanii czy Portugalii. Integracja z UE państw pokomunistycznych w 2004/7+ była bezprecedensowa z trzech względów: liczby państw dołączających do UE, różnicy w poziomach rozwoju między starymi a nowymi państwami UE oraz tego, że proces ten wymuszał szybkie zmiany zarówno w sferze gospodarki, jak i polityki.

Wcześniej tak duże różnice rozwoju w procesie integracji obserwować można było jedynie w ramach NAFTA (Kanada, Meksyk i USA²²). Opinie ekonomistów na temat możliwości integracji państw reprezentujących tak zróżnicowane poziomy rozwoju były w większości krytyczne. Obawiano się, że integracja rynków przy tak dużej różnicy rozwoju wywoła przesunięcie miejsc pracy z Południa USA na Północ Meksyku. Wizja taka była zgodna z koncepcją M. Allais. Przewidywania te nie sprawdziły się w praktyce. Integracja w ramach NAFTA poprawiła wskaźniki makroekonomiczne w Meksyku, stabilizując zwłaszcza finanse państwa, w porównaniu z finansami Argentyny czy Brazylii.

²² Negocjacje NAFTA rozpoczęto w 1986 r. Trwały do 1992, a traktat wszedł w życie w 1994 r. Zastąpił wcześniejszą umowę między Kanadą a USA. Obecnie NAFTA została uzupełniona dwoma dodatkowymi dokumentami: North American Agreement on Environmental Cooperation (NAAEC) oraz North American Agreement on Labor Cooperation (NAALC). O tym, jak kontrowersyjne były rozwiązania dotyczące powołania do życia NAFTA, może świadczyć i to, że problem ten był jednym z ważniejszych podczas kampanii wyborczej w Kanadzie w 1988 r.

Innym przykładem integracji regionalnej był Mercosur. Powstał on w 1991 r., a w 1994 uzyskał pełną osobowość prawną. Należą do niego: Argentyna, Brazylia, Paragwaj, Urugwaj i Wenezuela. Państwami stowarzyszonymi są: Chile, Boliwia, Peru, Ekwador i Kolumbia. Status obserwatora posiadają: Meksyk i Nowa Zelandia. Mercosur w odróżnieniu od NAFTA jest unią celną. To ugrupowanie nie odniosło spektakularnych efektów w stymulowaniu rozwoju i stabilizowaniu gospodarki. Trudno również mówić tu o stabilizowaniu struktur politycznych w efekcie integracji. Trudno jest ocenić pozytywnie Mercosur jako organizację integracyjną, która wpływa na rozwój integrujących się w jej ramach państw i ich gospodarek.

Zdecydowanie lepiej w takich ocenach wypada ASEAN. Jest to organizacja, która ma plany podążania podobnymi etapami pogłębiania integracji, jak w przypadku UE. W 2020 r. planowane jest utworzenie jednolitego rynku wewnętrznego. Niemniej organizacja ta z jednej strony silnie pracuje nad wzajemnym otwieraniem się gospodarek, które uczestniczą w procesie integracji, i tworzy mechanizmy finansowe sprzyjające stabilizacji i płynności finansowej gospodarek regionu. Z drugiej strony jest to ugrupowanie silnie powiązane w różny sposób z gospodarkami wysoko rozwiniętymi w ramach zinstytucjonalizowanych struktur ASEAN+3 i AEAN+6 czy ASEM. Napływ kapitału z zagranicy może w tym regionie być uznany za czynnik stymulujący dodatkowo otwieranie się gospodarek regionu na współpracę międzynarodową i warunek kształtujący nowo tworzony międzynarodowy podział pracy. Stymuluje to wyraźnie dynamikę rozwoju wraz z głębokimi przekształceniami strukturalnymi gospodarek. Nie bez znaczenia dla tych procesów są rozwiązania wprowadzone w ramach liberalizacji GATT/WTO. Dotyczą one nie tylko liberalizacji rynków towarowych, ale i przepływu kapitału, liberalizacji usług i zasad określających wymianę i korzystanie z własności intelektualnej. Jeśli chodzi o wpływ WTO na politykę gospodarczą państw członkowskich, to z pewnością duże znaczenie mają rozwiązania dotyczące liberalizacji cen, obniżania poziomu taryf celnych i protekcji pozataryfowej i parataryfowej. Członkostwo w WTO obliuguje również do kontroli obecności państwa w gospodarce, czyli rozwiązań interwencyjnych, stosowania subsydiów czy innych form wsparcia przedsiębiorstw, ograniczających konkurencję. Duże znaczenie dla procesów rozwojowych w tym regionie przypisuje się liberalizacji kontaktów gospodarczych takich gospodarek, jak Korea Południowa z USA i UE. Prowadzone są przez UE i USA negocjacje liberalizujące wymianę z Singapurem. Nie bez znaczenia są również negocjacje strefy wolnego handlu w układzie USA – Państwa Pacyfiku oraz USA – UE (TTiP).

Liczba umów regionalnych liberalizujących wymianę jest uznana dość powszechnie przez ekonomistów za rozwiązanie hamujące możliwość wprowadzenia rozwiązań o charakterze globalnym. Nie do końca jest to słuszne podejście. Integracja regionalna, choć nie przynosi tak silnych impulsów do zmian jak integracja między gospodarkami reprezentującymi różne poziomy rozwoju, to jednak odgrywa ważną rolę w tworzeniu warunków do współpracy regionalnej. Liberalizacja kontaktów w regionie jest bowiem rozwiązaniem, które sprzyja napływowi kapitału

z zagranicy. Sprzyja poprawie postrzegania liberalizacji przez społeczeństwa nastawione krytycznie i konserwatywnie do otwierania gospodarek. Rozwiązanie to służy również budowie przekonania w społeczeństwach gospodarek państw rozwijających się, że wymiana handlowa – przez uruchomienie procesów rozwojowych – może okazać się dla nich korzystna.

Więzi międzyregionalne stymulują procesy liberalizacji wymiany, wprowadzanie instytucji i prawa oraz rozwój. Widoczne to jest m.in. w polityce UE i ChRL w państwach Afryki oraz UE, ChRL i USA w Ameryce Łacińskiej.

Nie ulega wątpliwości, że rozwój wymaga odpowiednich kwalifikacji, które zmieniają się na kolejnych jego etapach. Nie jest to jedyny wymóg. Ważna jest infrastruktura i instytucje oraz prawo. Wraz z postępem rozwoju kładzie się nacisk na inne sfery gospodarki, decydujące o rozwoju. Drugi etap rozwoju stawia na jakość czynników produkcji, organizację pracy i w sumie rozwiązania, które podnoszą efektywność. Etap ten oparty jest na wydajności, co oznacza, że zwraca się uwagę na na wszystkie rozwiązania, które decydują o jakości czynników pracy i ich wykorzystaniu. Ostatni, najwyższy etap rozwoju wymaga zaawansowania poszczególnych rynków, w tym przede wszystkim rynku usługowego. Filarem na tym etapie rozwoju stają się innowacje i wszystkie czynniki mogące wpływać na wzrost znaczenia i wykorzystanie potencjału, który decyduje o innowacjach. Pozostałe dwa warunki (efektywność i zasobność czynników produkcji) również mają znaczenie, niemniej ich waga jest relatywnie niższa na tym etapie.

Im wyższy jest poziom rozwoju reprezentowany przez daną gospodarkę, tym większe znaczenie przypisuje się czynnikom decydującym o jakości czynników produkcji i efektywności ich wykorzystania. Oznacza to przesuwanie czynników produkcji z zaangażowania w dziedzinach, które przynoszą mniejsze przyrosty wartości dodanej, do takich dziedzin, gdzie te przyrosty są wyższe. Takie przesunięcia są warunkowane – jak wspomniano wcześniej – określonymi zmianami strukturalnymi gospodarki oraz jakościowymi czynników produkcji. Można powiedzieć, że takie zmiany są stymulowane przez kilka warunków:

Po pierwsze, liberalizację kontaktów gospodarczych między gospodarkami, reprezentującymi różne poziomy rozwoju, a więc inne koszty produkcji;

Po drugie, zmiany strukturalne gospodarek, które oznaczają przesunięcia czynników produkcji z rolnictwa do przemysłu, z przemysłu do usług, a to wpływa na wielkość uzyskiwanej wartości dodanej;

Po trzecie, rośnie współzależność w gospodarce światowej, która wynika z tego, że inwestorzy poszukują wyższej renty i angażują swoje środki produkcji, nie ograniczając się do rynku narodowego, ale biorąc pod uwagę również rynki bardziej odległe i niekoniecznie z danego regionu;

Po czwarte, duże znaczenie dla obecnej wymiany handlowej ma handel w ramach transnarodowych korporacji;

Po piąte, model specjalizacji i międzynarodowego podziału pracy przesunął się z międzygałęziowego na wewnątrzgałęziowy, co stanowi kolejne ograniczenie dla sa-

mowystarczalności produkcji i jest rozwiązaniem gwarantującym utrzymanie handlu nawet w warunkach dekonjunkury. Częściowo gwarantem utrzymania wymiany handlowej podczas dekonjunkury są też rozwiązania instytucjonalne stosowane w liberalizacji wymiany (m.in. wiązania).

Te wszystkie zmiany decydują o rosnącym zainteresowaniu integracją międzynarodową, co wpływa kompleksowo na wszystkich uczestników tego procesu, na zmiany strukturalne w państwach o rynkach wysoko rozwiniętych, oznaczające lepsze wykorzystanie posiadanego potencjału produkcyjnego, prowadzące do wyższej wartości dodanej. Natomiast w gospodarkach o niższym poziomie rozwoju stabilizuje się scena polityczna, rośnie PNB, podnoszą się standardy życia, postępuje udział w międzynarodowym podziale pracy. Oba procesy zachodzą równolegle, a o gwarancji ich bezpieczeństwa decydują związki współzależności i rosnące zaufanie do partnerów. Jak starano się pokazać, zachodzące procesy obejmują sferę polityki, ekonomii, stosunków międzynarodowych, instytucje, prawo, rozwój, socjologię i sferę bezpieczeństwa.

5. Podsumowanie

W relatywnie krótkim czasie, obejmującym nieco więcej niż 40 lat, udało się podwoić liczbę państw demokratycznych z 30–35 w latach 1960–1970 do 75 w 2014 r. Demokracja stabilna, co oznacza dobrze działające instytucje, przestrzeganie prawa, rozwiniętą i dominującą klasę średnią, to podstawa wzrostu gospodarki i jej rozwoju. Drugim źródłem przyrostu PNB była produkcja surowców energetycznych. W tym drugim przypadku jednak nie ma automatycznych gwarancji dla zrównoważonego rozwoju, jeśli państwo takie nie stworzy warunków do rozwoju demokracji i nie przeznaczy środków na rozwój infrastruktury i dobrze działającej gospodarki. W większości przypadków wysoko rozwinięte gospodarki to demokracje. Powoli rośnie liczba państw rozwiniętych oraz tych w procesie przechodzenia z gospodarek stymulowanych przez efektywność w gospodarki innowacyjne. Zmniejsza się liczba państw, w których ludność utrzymuje się za 1 dolara amerykańskiego dziennie. Oznacza to wzrost dobrobytu w gospodarce światowej. Zmiany w sferze gospodarki wymagają dobrze działających instytucji, prawodawstwa i jego przestrzegania, konieczny jest rozwój infrastruktury, ewolucja systemu edukacyjnego, dobrze działającego sektora administracji państwowej, czemu powinna towarzyszyć odpowiedzialna polityka pieniężna i fiskalna. Procesy liberalizacji, integracja regionalna i członkostwo w MFW, Banku Światowym oraz WTO tworzą warunki do rozwoju. Nie każde państwo jeszcze jednak w pełni stara się to wykorzystać. Barięrami może tu być przestarzała filozofia rozwoju oparta na protekcji, produkcji antyimportowej czy proeksportowej, a nie skuteczniejszego od nich włączenia się do międzynarodowego podziału pracy.

Kolejne kryzysy i załamania koniunktury sprzyjały włączaniu nowych grup państw do głównego nurtu gospodarki światowej. Procesy wywołane przez libe-

ralizację, integrację i globalizację silnie kształtują międzynarodowy podział pracy, który wpływa na zmiany strukturalne gospodarek. Procesy te zachodzą sukcesywnie, opierają się na przepływie czynników produkcji, wewnątrzgałęziowym podziale pracy, współzależnościach i zróżnicowanych poziomach rozwoju. Dynamika przemian strukturalnych jest zróżnicowana na poszczególnych kontynentach. Widoczne jest przyspieszenie zmian w Europie po zakończeniu zimnej wojny. Szybkie zmiany obserwuje się w państwach Azji i Oceanii. Oba te przykłady wskazują na związki rozwoju ze zmianami strukturalnymi gospodarki. Kryzysy, zwłaszcza kiedy ma się do czynienia z poszerzeniem grona państw koordynujących swoje polityki gospodarcze, mogą sprzyjać przyspieszaniu zmian strukturalnych i pogłębieniu kooperacji.

Literatura

- Barro R. (ed.), *Modern Business Cycle Theory*, Harvard University Press, Cambridge 1989.
- Globalization and Inequality. World Economic and Financial Survey*, IMF, Washington 2007.
- Gwartney J., Lawson R., Hall J., *Economic Freedom of the World 2013*, Annual Report, Frazer Institute, Toronto 2013.
- <http://www.ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements>.
- <http://www.ustr.gov/trade-agreements/other-initiatives>.
- <http://www.ustr.gov/trade-agreements/trade-investment-framework-agreements>.
- Keohane R.O., Nye J.S., *Power and Interdependence*, 3d ed., Pearson Education, New York 2001.
- McCallum B.T., *Real Business Cycle Models*, NBER Working Paper 1988.
- Pasinetti L., *Structural Economic Dynamics*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.
- Soto de J.H., *Money, Bank Credit, and Economic Cycles*, Ludwig von Mises Institute, 2006.
- Sztaba S., *Wybory ekonomiczne a preferencje*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013.
- The changing dynamics of the global business cycle*, [w:] *World Economic Outlook*, Chapter 5, IMF, October 2007.
- Transition Report Update 2013, EBRD, London 2012.
- UNIDO calculation based on UN Statistics (data in current prices, in US\$). (Structural Change Report UN, New York 2013).
- Żukrowska K. (red.), *Kryzys gospodarczy 2008+. Test dla stosowanej polityki. Metody przeciwdziałania i ich skuteczność*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013.

CHANGES IN CONTEMPORARY WORLD ECONOMY: OCCURRENCES, DIRECTIONS AND CAUSES

Summary: Economic cycle has deeply changed since the 1960s. Those changes consist of the prolongation of the phase of growth and relative shortening of the downturn phase. Those observed effects are ascribed to coordination of economic policies by the main economic centers and liberalization of trade (in regions, subregionally and globally). The dynamics of structural changes observed in the world economy is differentiated according to geographic continents. An important role in structural changes is effected by the liberalization of external economic relations, their geographic directions as well as the level of development of the integrating

economies (or partners who liberalize their relations). The paper shows that a difference of development levels matters in that process. Not all economies in each of the regions were able to make full use of the optional advantages. Moreover, the knowledge about the impact of liberalization on development, with specific relationship among economies which represent differentiated levels of development, seems to be still very limited. The last 2008+ crisis has accelerated the structural changes and has changed the applied economic policies moving the engagement of state from one areas to others. Those changes in policies, followed by financial allocations, are resulted by structural changes of the world economies. The evolution of the structure of world economy helps to increase the creation of value added, what has an impact on the level of wealth of the society. The speed of undertaken changes is differentiated among states. The rate of changes is resulted by the applied economic policies.

Keywords: economic cycle, structural changes, dynamics of economy evolution, liberalization, development differentiation.